

Romuald Romański

ELEMENTY

PRAWOZNAWSTWA i PRAWA CYWILNEGO

PRAWO DLA NIEPRAWNIKÓW

Placet

Dr Romuald Romański ma dyplomy prawnika i historyka. Studia prawnicze ukończył na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego natomiast studia podyplomowe z prawa sądowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Doktorat z historii administracji obronił w Wojskowej Akademii Politycznej w Warszawie. Aktualnie jest docentem w Wyższej Szkole im. Pawła Włodkowica w Płocku. Wykłada również w kilku uczelniach warszawskich specjalizując się głównie w prawie cywilnym i w prawoznawstwie. W przeszłości zajmował się również pracą dziennikarską, a także doradztwem prawnym. Jest też autorem 11. książek o charakterze naukowym i popularno-naukowym (w tym kilka wznawianych) z tematyki historycznej i prawniczej.

Placet

WYDAWNICTWO

SPIIS TREŚCI

WYBRANE ZAGADNIENIA Z PRAWOZNAWSTWA

1. DEFINICJA PRAWA	11
1.1. PRAWO A INNE SYSTEMY NORM	16
1.2. PRAWORZĄDNOŚĆ	23
2. PRZEPIS PRAWA	27
2.1. PRZEPIS PRAWNY A NORMA PRAWNA	29
2.1.1. BUDOWA PRZEPISU PRAWA	31
2.1.2. RODZAJE PRZEPISÓW	37
3. TWORZENIE PRAWA	43
3.1. STANOWIENIE PRAWA	43
3.1.1. KONSTITUCJA	45
3.1.2. USTAWA	46
3.1.3. UMOWA MIĘDZYARODOWA	53
3.1.4. ROZPORZĄDZENIE	55
3.1.5. AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO	56

ELEMENTY PRAWA CYWILNEGO

CZEŚĆ OGÓLNA

1. STOSUNEK PRAWNY	65
1.1. POJĘCIE STOSUNKU PRAWNEGO	65
1.2. POJĘCIE FAKTU PRAWNEGO	69
1.2.1. RODZAJE FAKTÓW PRAWNYCH	71
1.3. ELEMENTY STOSUNKU PRAWNEGO	74
1.3.1. PODMIOT STOSUNKU PRAWNEGO	74
1.3.1.1. OSOBY FIZYCZNE	75
1.3.1.2. OSOBY PRAWNE	81
1.3.1.3. „UŁOMNE” OSOBY PRAWNE	83
1.3.2. PRZEDMIOTY STOSUNKÓW PRAWNYCH	84
1.3.3. TREŚĆ STOSUNKU PRAWNEGO	85
1.3.4. PRAWO PODMIOTOWE	86
2. PRZEDMIOTY STOSUNKÓW CYWILNOPRAWNYCH	89
2.1. POJĘCIE RZECZY	89
2.2. KLASYFIKACJA RZECZY	92
2.2.1. RZECZY RUCHOME I NIERUCHOME	92
2.2.2. RZECZY OZNACZONE CO DO GATUNKU I TOŻSAMOŚCI	95
2.3. CZĘŚCI SKŁADOWE	97
2.4. PRZYNALEŻNOŚCI	99
2.5. POŻYTKI	101
3. PRZEDMIOTY NIEMATERIALNE	103
3.1. DOBRA INTELEKTUALNE	103

3.2. ENERGIA	104
3.3. DOBRA OSOBISTE	105
3.4. PIENIĄDZE	105
3.5. PAPIERY WARTOŚCIOWE	106
3.6. PRZEDSIĘBIORSTWO	106
3.7. GOSPODARSTWO ROLNE	107
4. CZYNNOŚCI PRAWNE	108
4.1. OŚWIADCZENIE WOLI	112
4.1.1. WADY OŚWIADCZENIA WOLI	114
4.3. FORMA CZYNNOŚCI PRAWNEJ	122
5. PRZEDSTAWICIELSTWO	127
6. PRZEDAWNIECIE ROSZCZEŃ	130

PRAWO RZECZOWE

1. POJĘCIE PRAWA RZECZOWEGO	135
2. PRAWO WŁASNOŚCI	136
2.1. WSPÓŁWLASNOŚĆ	138
2.2. NABYCIE I UTRATA WŁASNOŚCI	140
3. UŻYTKOWANIE WIECZYSTE	146
4. OGRANICZONE PRAWA RZECZOWE	149
4.1. POJĘCIE OGRANICZONYCH PRAW RZECZOWYCH	149
4.1.1. UŻYTKOWANIE	151
4.1.2. SŁUŻEBNOŚĆ	153
4.1.3. HIPOTEKA	156
4.1.4. ZASTAW	163
5. POSIADANIE	169

ELEMENTY CZĘŚCI OGÓLNEJ ZOBOWIĄZAŃ

1. ISTOTA ZOBOWIĄZANIA	175
2. WIELKOŚĆ DŁUŻNIKÓW I WIERZYCIELI	178
3. POWSTANIE ZOBOWIĄZAŃ Z UMÓW	183
4. CZYNY NIEDOZWOLONE	190
4.1. UWAGI OGÓLNE	190
4.2. ZASADA WINY	193
4.3. ZASADA RYZYKA	197
4.4. ZASADA SŁUSZNOŚCI	198
5. WYKONANIE ZOBOWIĄZAŃ	200
6. SKUTKI NIEWYKONANIA ZOBOWIĄZAŃ	204

Uwagi wstępne

W dzisiejszym świecie prawo jest jednym z głównych regulatorów życia społecznego a to oznacza, że jego znajomość jest wręcz niezbędna każdemu członkowi społeczeństwa. Prawo towarzyszy nam stale, od chwili narodzin aż do śmierci. Spełnia ogromną (czasem może nawet zbyt dużą) rolę zarówno w życiu zawodowym jak i prywatnym każdego z nas. Znajomość problematyki prawnej jest zwłaszcza niezbędna tym, którzy pragną znaleźć zatrudnienie w administracji publicznej, a także w sferze politycznej bądź gospodarczej. Z tych też powodów program zdecydowanej większości uczelni wyższych obejmuje – w węższym lub szerszym zakresie – naukę podstawowych dziedzin prawa.

Seria *Prawo dla nieprawników* – a w niej pierwszy wolumin *Elementy prawoznawstwa i prawa cywilnego* – jest adresowana do studentów wszystkich uczelni o charakterze nieprawniczym po to, aby ułatwić im opanowanie materiału i zdawanie egzaminów z, przynajmniej części, obowiązujących ich zagadnień prawnych. Może ona pomóc również i tym, którzy z problematyką prawną stykają się w pracy zawodowej, a nie mają prawniczego wykształcenia, a więc dyrektorom, kierownikom, menedżerom, itp. Seria będzie obejmować kilka woluminów. Następny, który ukaże się niebawem, będzie poświęcony wybranym elementom prawa gospodarczego i handlowego.

Z własnego doświadczenia dydaktycznego wiem, że studenci, zwłaszcza kierunków nieprawniczych, mają trudności z opanowaniem terminologii właściwej dla podręczników z prawa, dlatego też starałem się prezentować materiał możliwie prosto i zrozumiale. Z tego też powodu ograniczyłem liczbę odsyłaczy do źródeł do niezbędnego minimum, za co z góry przepraszam autorów, których myśli i poglądy wykorzystałem. Mam jednakże nadzieję, że tym razem „cel uświęci środki” to znaczy, że publikacja którą oddaję do waszych rąk pomoże wam przebrnąć przez, nie ukrywajmy, wcale nie łatwą problematykę prawa cywilnego i sprawi, że egzaminy z tego przedmiotu przestaną być zmorą kolejnych sesji.

Romański Romuald

Wybrane
zagadnienia
z
prawoznawstwa

1.

Definicja prawa

Przystępując do rozważań nad prawem nie sposób pominąć jego związków z państwem. Przytaczanie bardzo licznych definicji państwa oczywiście przekraczałoby założone ramy niniejszej pracy, ograniczmy się więc na razie do stwierdzenia, że: **państwo jest to organizacja społeczna, terytorialna i globalna.**

Jak każda duża organizacja, państwo musi być wyposażone w odpowiedni aparat oraz w odpowiednie instrumenty umożliwiające z jednej strony prawidłowe funkcjonowanie tegoż aparatu, a z drugiej określające granice praw i obowiązków wszystkich osób zamieszkujących terytorium państwa – zarówno jego obywateli, jak i cudzoziemców.

Takim właśnie instrumentem umożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie całego państwa jest **prawo** rozumiane jako:

SYSTEM REGUŁ POSTĘPOWANIA APARATU PAŃSTWA
I WSZYSTKICH JEGO CZŁONKÓW. REGUŁY TE SĄ WYDAWANE
(LUB SANKCJONOWANE) PRZEZ KOMPETENTNE¹ ORGANY PAŃSTWA
W POSTACI PRZEPISÓW PRAWA ZAWARTYCH W AKTACH PRAWNYCH.
PRZESTRZEGANIE TYCH REGUŁ ZABWARANTOWANE JEST
PRZYMUSEM PAŃSTWOWYM.

¹ Kompetentnych w tym sensie, że uprawnionych do ich wydawania.

Zanim jednak zaproponujemy bardziej szczegółową definicję prawa musimy jeszcze wprowadzić i wyjaśnić dwa dodatkowe elementy. Przede wszystkim musimy zwrócić uwagę, iż mogą istnieć reguły **indywidualne i generalne**.

Z **regułą indywidualną** mamy do czynienia wówczas, gdy jest ona adresowana do konkretnego, wskazanego co do tożsamości adresata (np. Jan Kowalski jest zobowiązany w dniu 1 kwietnia 2004 stawić się do jednostki wojskowej). Nie należy jednak mylić tak pojętych reguł indywidualnych z regułami adresowanymi do konkretnych organów państwa, aczkolwiek w danym czasie może istnieć fizycznie tylko jeden człowiek pełniący tę funkcję. Nie są więc regułami indywidualnymi reguły adresowane, np. do Prezydenta RP, premiera, itp. Reguły te adresowane są bowiem do **każdej osoby, która funkcję tę w danym momencie pełni**. W obecnej kadencji osobą tą jest Lech Kaczyński, a w następnej może być to ktoś zupełnie inny, kto jednakże będzie musiał podporządkować się tym samym regułom, a więc będzie miał **te same prawa i te same obowiązki**.

Natomiast **reguły generalne**, to reguły adresowane albo do wszystkich ludzi (zazwyczaj zaczynają się one wówczas od słów „kto”, „każdy”, itd.) albo tylko do pewnej kategorii adresatów. Adresaci ci są wówczas określani w przepisie prawa, który wprowadza daną regułę. Mogą to być, na przykład, żołnierze, studenci, dłużnicy lub kobiety (przykładem może być przepis art. 149 kk, który stanowi, że: *„Matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”*). W dalszych naszych rozważaniach interesować nas będą jedynie **reguły generalne**, gdyż jedynie one tworzą prawo – system prawa w danym państwie.

W praktyce wyróżnia się też reguły **konkretne lub abstrakcyjne**. W pierwszym przypadku będziemy mieli do czynienia z regułą odnoszącą się do jednej, niepowtarzalnej sytuacji, jednorazowego zachowania się adresata (np. studenci II semestru Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego stawiają się w dniu 1 czerwca 2007 na egzamin z prawa cywilnego). Natomiast reguły abstrakcyjne są to reguły **przeznaczone do wielokrotnego stosowania, dotyczące zachowań powtarzalnych, a więc takich, które mogą zdarzyć się w nieokreślonej z góry liczbie przypadków** (np. każdy student powinien przystąpić w trakcie sesji egzaminacyjnej do egzaminów przewidzianych programem studiów).

Uwzględniając powyższe elementy możemy więc nieco **rozbudować** proponowaną poprzednio definicję prawa stwierdzając, że:

PRAWO JEST TO UPORZĄDKOWANY ZBIÓR (SYSTEM) PRZEPISÓW, ABSTRAKCYJNYCH I GENERALNYCH, REGULUJĄCYCH STOSUNKI SPOŁECZNE W PAŃSTWIE, WYDANYCH (USTANOWIONYCH) LUB UZNANYCH PRZEZ KOMPETENTNE ORGANY PAŃSTWA (SEJM, PREZYDENTA, RZĄD, MINISTRÓW, WOJEWODÓW ORGANY SAMORZĄDU, ITP.), KTÓRYCH STOSOWANIE ZAGWARANTOWANE JEST PRZEZ APARAT PAŃSTWOWY, WYPOSAŻONY W ŚRODKI PRZYMUSU.

Roli prawa w państwie nie sposób przecenić. Określa ono nasze postępowanie nie tylko w relacjach z innymi ludźmi ale również, co należy uznać za szczególnie istotne, w stosunkach z **organami państwa**. Sprawia (a przynajmniej powinno sprawiać), że decyzje tychże organów winne być **przewidywalne, pozbawione elementów samowoli**. Winno zapewniać **ład i porządek** w państwie i zapobiegać powstawaniu **konfliktów społecznych** określając z jednej strony granice wolności i swobody zachowań jednostek, a z drugiej kompetencje organów władzy i administracji publicznej. A jeśli mimo to, konflikty społeczne pojawiłyby się, to wówczas przepisy prawa winny przewidywać sposoby rozwiązywania sytuacji spornych.

W dzisiejszym społeczeństwie konfliktów niestety nie brak, toteż bez regulacyjnej roli prawa, za którym stoi siła przymusu państwa, bardzo szybko mogłyby one doprowadzić do zdominowania słabszych jednostek przez silniejsze, do powstania poczucia krzywdy społecznej, buntów a wreszcie do anarchii.

Wyobraźmy sobie, na przykład, że nie istnieje przepis prawa pracy, stanowiący, że umowa o pracę musi być zawsze umową odpłatną, co oznacza, że nawet „dobrowolna” rezygnacja pracownika z wynagrodzenia jest prawnie nieskuteczna. Można być pewnym, że pewna, zapewne dość spora część pracodawców, skorzystałaby z takiej możliwości i wprowadziłaby praktykę zawierania bezpłatnych umów na okres próbny aby następnie, po okresie obowiązywania takiej umowy, zwalniać tych pracowników i zawie-

rać nowe, identyczne umowy, z następnymi. Przy wysokim bezrobociu, z jakim mamy obecnie do czynienia, i rozchwianiu rynku pracy, pracownik pozbawiony ochrony prawnej i pomocy organów państwa stojącego na straży przestrzegania norm prawa pracy (Państwowa Inspekcja Pracy i Sąd Pracy) mógłby jedynie liczyć na łaskę i dobrą wolę pracodawcy.

Przykłady tego rodzaju można by mnożyć w nieskończoność, sięgając również do innych dziedzin życia społecznego i innych gałęzi prawa, chociażby do prawa karnego, gospodarczego, cywilnego (jak często na przykład moglibyśmy liczyć na zwrot pożyczki gdyby nie sądy cywilne i egzekucja komornicza?). **Dlatego też wszelkie praktyki zmierzające do osłabiania roli prawa w państwie jak i osłabienia roli samego państwa jako organizacji należy uznać za praktyki szkodliwe dla obywateli tegoż państwa.**

Nie oznacza to oczywiście, że państwo winno starać się zbyt szczegółowo regulować życie i postępowanie swych obywateli w drodze „nadregulacji” prawnych. Praktyki takie, niestety zauważalne w naszym państwie, (choć nie tylko), należy uznać również za szkodliwe. Przykładem takich absurdalnych regulacji może być chociażby wydany przez burmistrza Le Lavandou na Lazurowym Wybrzeżu (Francja) **zakaz umierania w tym mieście** obowiązujący te osoby, które nie mają wykupionego miejsca na miejscowym cmentarzu, a mimo to chciałyby być w tej miejscowości pochowane.

Prawo powinno więc zapewniać **bezpieczeństwo** wszystkim, którzy postępują zgodnie z jego normami, zapewniać im respektowanie ich praw bez konieczności odwoływania się do „samopomocy”, co należy rozumieć jako konieczność wymuszania siłą respektowania własnych praw, a co w konsekwencji prowadziło do samosądów, „wendetty”, a tym samym do totalnej anarchii w której bezwzględną rację miałyby zawsze jednostki silniejsze. Tak zanarchizowane i zatemizowane społeczeństwo nie mogłoby zbyt długo przetrwać. Tym, którzy mają jakieś wątpliwości, co do słuszności tej tezy, proponuję sięgnąć do historii I Rzeczypospolitej zakończonej, jak pamiętamy, rozbiorami i zagładą państwa. Zdecydowała wówczas o tym głównie **słabość państwa (wyrażająca się słabością władzy wykonawczej), niedorozwój administracji i słabość prawa**, którego prawdę mówiąc nie miał kto stanowiąc gdy każdy sejm mógł być zerwany przez *liberum veto*.

Prawo jest obecne w naszym życiu, dosłownie i bez przesady, nieustannie i wciąż, od chwili naszego urodzenia – a nawet wcześniej, już od chwili poczęcia dziecka – gdyż to prawo (na równi z normami moralnymi) chroni płód ludzki przed przerwaniem jego rozwoju (zakaz aborcji) i przyznaje mu szereg praw, jak na przykład prawo do spadku (gdyż dziecko poczęte może stać się spadkobiercą) – aż do śmierci. Towarzyszy nam zarówno w sprawach ważnych, o znaczeniu kluczowym, jak i drobnych, wręcz niezauważalnych (kupując np. prasę codzienną, bułki, chleb, itp. zawieramy przecież umowę kupna–sprzedaży regulowaną przez prawo cywilne z wszelkimi konsekwencjami tej regulacji i dlatego sprzedawca nie może bezkarnie zaoferować nam towaru nieświeżego, niezdatnego do użytku, krótko mówiąc – niezgodnego z umową).

Ta wszechobecność prawa w naszym życiu i w funkcjonowaniu państwa powoduje, że istotna staje się nie tylko **strona formalna** tworzenia prawa ale również, a może nawet przede wszystkim, jego **treść**. Prawo stanowione przez organa państwa może być bowiem **słuszne i sprawiedliwe** (słynny filozof starożytności Cynceron napisał ongi, że: „[...] początek prawa stanowionego wywodzić należy z prawa przyrodzonego; ono bowiem jest istotą natury, a zarazem myślą i rozumem mędrca, tudzież miernikiem sprawiedliwości i niesprawiedliwości”.) a może być też **złe, niesprawiedliwe, niegodziwe, a nawet wręcz zbrodnicze** (dobry przykład stanowi w tym względzie ustawodawstwo III Rzeszy Niemieckiej zakładające eksterminację z powodów rasowych całych narodów, dopuszczające stosowanie tortur, wykonywanie wyroków śmierci bez sądu, masowe egzekucje, itp.).

W jednym i drugim przypadku normy prawne będą stosowane i wykonywane gdyż stoi za nimi autorytet i siła państwa, jednakże w tym drugim przypadku na pewno nie będą one spełniać tych zadań społecznych, o których wspominaliśmy. Podobnie zresztą jak nie będzie spełniać wymogów sprawiedliwości norma prawna nakazująca płacenie, np. 92% podatku dochodowego. Będzie ona oczywiście legalna jeśli będzie ustanowiona przez upoważniony do tego organ ale nie będzie **legitymowalna** gdyż będzie stała w rażącej sprzeczności z naszym pojęciem sprawiedliwości.

Tak oto doszliśmy do następnego, bardzo ważnego tematu naszych rozważań a mianowicie do **związków prawa z moralnością**.